

‘In broederlijke toegenegenheid’

De bestuurscrisis aan de Evangelische Hogeschool

Jappe van Zelm (3464865)

m.j.vanzelm@students.uu.nl

Onderzoekspaper onderzoeksseminar *Sociale bewegingen en politieke strijd vanaf 1800*

Aantal woorden: 10.386

18 december 2014

Inhoud

Inleiding	3
1. Secularisering in Nederland (1960-1990)	4
1.1 Nederland rond 1960.....	5
1.2 Definities.....	6
1.3 Nederland tussen 1960 en 1990	7
2. De ontwikkeling van het hoger onderwijs in Nederland (1960-1990).....	10
2.1 Het beleid van de Nederlandse overheid ten aanzien van het hoger onderwijs.....	10
2.2 De verandering van de rol van de docent en de student in het hoger onderwijs in Nederland (1960-1990)	13
3. De bestuurscrisis van de Evangelische Hogeschool	15
3.1 De oprichting van de EH en de kenmerken van christelijke wetenschap	15
3.2 De plannen voor de ICU	17
3.3 Het verloop van de bestuurscrisis	19
4. De bestuurscrisis geanalyseerd.....	24
4.1 Theoretisch kader	24
4.2 De bestuurscrisis in haar lokale context.....	26
Conclusie.....	30

Inleiding

In 1974 werd de Stichting tot Bevordering van Bijbelgetrouwe Wetenschap opgericht. Dit was een creationistische reactie op de Westerse wetenschap. Vanuit deze stichting is in 1977 de Evangelische Hogeschool (EH) ontstaan. De EH maakt onderdeel uit van een beweging in de rechtervleugel van het protestantisme. In die tijd ontstonden er, naast de EH, meer christelijk verantwoorde opleidingen.¹

Aan de EH kon een journalistieke opleiding gevolgd worden, de lerarenopleidingen geschiedenis en economie en een Basisjaar waarin studenten persoonlijk toegerust werden. Het idee van de stichters was dat de EH uiteindelijk moest uitgroeien tot een christelijke universiteit. Die universiteit is er nooit gekomen, omdat er in de loop van het bestaan van de EH onenigheid was over hoe de universiteit vorm zou moeten krijgen.

Die onenigheid kwam tot een hoogtepunt in 1991 toen er sprake was van een bestuurscrisis. Het bestuur was intern verdeeld over het werk van de theoloog Frank de Graaff, die stelde dat de Westerse manier van wetenschap zich in een crisis bevond. Met het voornemen om van de EH een christelijke universiteit te maken in het achterhoofd, leverde dit discussie op. Een deel van het bestuur en de Raad van Toezicht wees deze visie af, maar een ander deel niet. Uiteindelijk schorste het bestuur een aantal tegenstanders van die visie om rust te creëren wat averechts werkte. Het conflict werd uiteindelijk opgelost doordat de eigenaar van het pand waarin de EH gevestigd was, H.J. Beens, als conflictbemiddelaar optrad en voor rust zorgde door een overgangsbestuur in te stellen.

De bestuurscrisis is een opvallende gebeurtenis in de geschiedenis van de EH. Nederland was vanaf de jaren zestig aan het seculariseren en als tegenbeweging is daarom de EH opgericht. De christelijke universiteit zou naar mijn verwachting een baken van rust en vertrouwen moeten uitstralen in de christelijke wereld en daarom vind ik het opvallend dat er dan toch zo een ingrijpende bestuurscrisis ontstaan kon. Dit brengt me bij mijn hoofdvraag: waarom ontstond er zo een schisma bij een op het oog een eenheid als de EH in een tijd van secularisering?

Om deze hoofdvraag te beantwoorden verdeel ik mijn onderzoekspaper in vier hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk zal ik de EH in haar context plaatsen door de secularisering van Nederland vanaf de jaren zestig te beschrijven. Dit zal ik doen door een aantal beschrijvingen en analyses te gebruiken en wat statistische metingen gehouden door

¹J. van Eijnatten en F. van Lieburg, *Nederlandse Religiegeschiedenis* (Hilversum 2006) 339.

onder andere het Sociaal Cultureel Planbureau. Het tweede hoofdstuk zal gaan over de ontwikkeling van het Nederlandse onderwijs vanaf de jaren zestig. Deze twee hoofdstukken hebben als doel om het ontstaan van de EH en de bestuurscrisis in een bredere context te plaatsen.

In het derde hoofdstuk zal ik archiefstukken over de bestuurscrisis beschrijven. Deze archiefstukken liggen in het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden) en zijn ingebracht door twee oud-bestuursleden, C. Roos en A. van der Rijst. Zij hebben onder andere notulen van vergaderingen van het Algemeen Bestuur en stukken betreffende de verdeling van de EH in pro-De Graaff en contra-De Graaff ingebracht. In het laatste hoofdstuk zal ik de stukken analyseren met in het achterhoofd de context van de secularisering van Nederland en het onderwijs in Nederland zoals beschreven in de eerste twee hoofdstukken.

Dit onderzoekspaper heeft relevantie, omdat er nog nooit eerder uitgebreid onderzoek is gedaan naar de bestuurscrisis bij de EH. Daarbij kan dit paper een bijdrage leveren aan de geschiedschrijving over de secularisering in Nederland. Wat betreft de methode die ik hanteer zal ik aan de hand van mijn bronnenonderzoek, het boek *Nederlandse Religiegeschiedenis* van Joris van Eijnatten en Fred van Lieburg en *Bezielende Verbanden* van James Kennedy, de bestuurscrisis aan de EH beschrijven en analyseren.

1. Secularisering in Nederland (1960-1990)

De reden van de oprichting van de EH komt voort uit verzet tegen de tijdgeest van Nederland die gekenmerkt werd door secularisering. In het eerste informatiebulletin, een foldertje dat in maart 1977 werd uitgegeven met informatie over de EH en waarmee aankomende studenten zich konden aanmelden, wordt met klare taal uitgelegd waarom de EH in het leven is geroepen. ‘Voor zeer velen speelt Gods Woord nog slechts een rol in het godsdienstige leven. De wetenschap beheerst autonoom alle andere terreinen en is daarmee *de* grote afgod van deze tijd.’²

Een van de oprichters van de EH, Willem Johannes Ouweneel, verwoordt in zijn boek *Woord en Wetenschap* twee redenen voor de oprichting van de EH. Hij stelde ten eerste dat veel studenten uit christelijke gezinnen geen goede aansluiting op het hoger onderwijs konden

²Voorlopig informatiebulletin Stichting Evangelische Hogeschool, maart 1977, Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden), stukken betreffende de Stichting Evangelische Hogeschool bijeengebracht door C. Roos 1977-2001, collectienummer: 390, doosnummer 10. In de rest van dit onderzoekspaper zal verkort verwezen worden naar doos 9 en doos 10 van ditzelfde archief.

vinden. Veelal verloren zij hun geloof in God en zagen zij de Bijbel niet meer als richtlijn voor hun leven. Daarom werd het EH Basisjaar in het leven geroepen om jonge studenten een goede start van hun studententijd te geven door hen een jaar te onderwijzen in persoonlijkheidsontwikkeling, geloofstoerusting, intellectuele vorming en studiekeuze. De tweede reden was de secularisatie van de wetenschap. Ouweneel stelde dat wetenschappers die waarde hechten aan de Bijbel niet meer serieus werden genomen.³

In dit hoofdstuk zal de secularisatie waar Ouweneel het over heeft beschreven worden aan de hand van secundaire literatuur die over dat thema geschreven is. Het algemene beeld dat hieruit naar voren komt is dat er vanaf de jaren 1960 een periode van secularisering optreedt.

1.1 Nederland rond 1960

Na de Tweede Wereldoorlog kwam Nederland in een economische bloeiperiode. Er was sprake van economische groei en groeiende welvaart. Voor 1950 konden sociaal en economisch zwakke groepen in Nederland zichzelf aardig redden. Iedereen behoorde tot een zogenoemde zuil waaruit veel sociale en financiële steun voortkwam en ook kwamen er meer sociale verzekeringen vanuit de overheid.⁴

Vanaf 1950 werd Nederland langzaam opgebouwd in een verzorgingstaat wat inhield dat organisaties op levensbeschouwelijke grondslag hun vanzelfsprekendheid langzaam maar zeker kwijtraakten. De economische groei droeg bij aan de ontzuiling van Nederland. Mede door fusies van levensbeschouwelijke organisaties werden de scheidslijnen tussen de zuilen vager en onduidelijker waardoor organisaties, die gestoeld waren op een religieuze grondslag, minder mogelijkheden hadden om mensen te mobiliseren. De Nederlandse maatschappij raakte gekenmerkt door individualisme en secularisering.⁵ Dit was die omslag die omstreeks vanaf 1960 definitief zijn intrede deed.

De meningen zijn echter verdeeld over de mate waarin Nederland seculariseerde en wat dit voor gevolgen had. James Kennedy, hoogleraar Nederlandse geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam, stelt dat we vandaag de dag nog steeds een bepaald beeld van religie hebben als gevolg van de snelle secularisatie. Het tijdperk van voor 1960 lijkt volgens hem tot een andere wereld te behoren, waardoor de toegang daar toe niet meer gemakkelijk te

³W.J. Ouweneel, *Woord en wetenschap: wetenschapsbeoefening aan de Evangelische hogeschool* (Amsterdam 1987) 6.

⁴J. van Eijnatten en F. van Lieburg, *Nederlandse Religiegeschiedenis* (Hilversum 2006) 328.

⁵Ibidem, 328.

vinden is. Dat religieuze tijdperk lijkt nu ‘over en uit’ te zijn.⁶ Voordat ingegaan kan worden op hoe die secularisering eruit heeft gezien worden hieronder de definities beschreven waarmee gewerkt wordt in dit paper.

1.2 Definities

Secularisering en secularisatie kunnen op verschillende wijze worden geïnterpreteerd. De letterlijke betekenis is verwereldlijking, maar de interpretatie en de context geeft aan wat verwereldlijking inhoudt. Historisch gezien werd het begrip als eerste juridisch uitgelegd. Aan het einde van de achttiende en begin van de negentiende eeuw moesten de kerken in Oostenrijk, Frankrijk en Duitsland bepaalde gebieden die zij in bezit hadden en bepaalde rechten overdragen aan de staat.⁷

Vervolgens kreeg het begrip door de negentiende eeuw heen een culturele en politieke betekenis wat inhield dat mensen zich minder afhankelijk voelden van kerk en religie. Het gevolg hiervan was dat het domein van religie in de samenleving kleiner werd, doordat bijvoorbeeld scholen en opleidingen seculier werden.⁸

Nu zijn er verschillende niveaus waarop naar het begrip secularisatie gekeken kan worden, aldus historicus Nijk. Als er wordt gekeken op macroniveau wordt bedoeld dat onderwerpen die tot het religieuze gedeelte van de samenleving hoorden verplaatst worden naar het wereldse gedeelte. Dit houdt bijvoorbeeld in dat maatschappelijke instituties minder beïnvloed worden door kerk en religie. Het tweede niveau is het mesoniveau wat inhoudt dat in kerkelijke opvattingen aanpassingen plaatsvinden door toedoen van de veranderingen in de samenlevingen. Het derde en laatste niveau waarop gekeken kan worden is het microniveau. Dit heeft betrekking op het individu en hoe traditionele religieuze denkbeelden veranderen en minder invloed krijgen op een persoon.⁹

De meeste literatuur over de secularisering van Nederland gaat uit van het macroniveau. Desondanks maken de auteurs vaak gebruik van enquêtes die onder Nederlandse burgers gehouden zijn om ook de secularisering op microniveau te beschrijven. In de volgende paragraaf wordt aan de hand van die literatuur beschreven hoe de snelle

⁶J.C. Kennedy, *Bezielende verbanden, gedachten over religie, politiek en maatschappij in het moderne Nederland* (Amsterdam 2009) 46.

⁷J.W. Becker en R. Vink, *Secularisatie in Nederland, 1966-1991, de veranderingen van opvattingen en enkele gedragingen* (Rijswijk 1994) 9.

⁸Ibidem, 10.

⁹Ibidem, 167.

secularisering van Nederland vanaf omstreeks 1960 tot en met de jaren 1980 verlopen is en wat de aanleiding is geweest voor de oprichting van de EH.

1.3 Nederland tussen 1960 en 1990

Een doeltreffende manier om de secularisering te meten is om te onderzoeken hoe de kerkgang van de Nederlandse bevolking is teruggelopen. Uiteraard hangt ontkerkelijkheid niet per definitie samen met secularisering. Voor 1960 was er ook sprake van mensen die hun kerk verlieten, maar in dat geval werden ze bij een andere kerk lid. Ook zorgde lidmaatschap van de ene kerk voor meer kansen in de samenleving dan lidmaatschap van de andere kerk. Ook zijn er binnen een kerk interne spanningen geweest, bijvoorbeeld over wat de juiste leer was, die hebben bijgedragen aan kerkverlating. Dat resulteerde echter meestal in het stichten van nieuwe kerken.¹⁰

Desondanks neemt het ledenaantal van de kerken onder invloed van de ontzuiling vanaf de jaren 1960 drastisch af. Op macroniveau gezien was het percentage van Nederland dat ontkerkelijkt was in 1960 slechts 21%, terwijl dit in 1979 42% was en in 1990 zelfs 55%.¹¹

Deze cijfers geven duidelijk aan dat er minder mensen naar de kerk gaan, maar de vraag hoe dit kan wordt vaak niet beantwoord. Zo komt naar voren in *Secularisatie in Nederland, 1966-1991* dat over de periode tussen 1970 en 1991 het gemiddelde opleidingsniveau steeg. Ook is gemeten dat hoger opgeleiden over het algemeen eerder hun kerklidmaatschap opzegden dan lager opgeleiden.¹² Ariane Need en Nan Dirk de Graaf geven echter aan in hun artikel 'Losing my religion' dat op basis van die cijfers er niet goed onderbouwd kan worden dat een hoge opleiding de oorzaak is voor buitenkerkelijkheid.¹³ Kortom, statistieken kunnen een duidelijk beeld geven over de ontwikkeling van het aantal mensen dat een kerkgemeenschap verlaat, maar de oorzaken vallen daaruit niet op te maken.

Kennedy noemt een oorzaak voor de secularisering in zijn boek *Bezielende verbanden*. Hij stelt dat vanaf de jaren 1960 de publieke religie en theologie dusdanig veranderden, waardoor de traditionele ideeën en het morele ethos van de kerken gezien werden als

¹⁰Ibidem, 9.

¹¹A. Need en N.D. de Graaf, 'Losing my religion, een dynamische benadering', *Mens en Maatschappij* 69 (1994) 242-263.

¹²Becker en Vink, *Secularisatie in Nederland*, 65.

¹³Need en De Graaf, 'Losing my religion', 244.

gedateerd en onbruikbaar.¹⁴ Hij geeft drie veranderingen weer. Ten eerste verloren de kerken hun leden doordat de confessionele publieke theologie te weinig mensen meer aansprak en daarbij konden de kerken niet meer hun leden motiveren en activeren binnen de gemeenschap.¹⁵ Er zat weinig geur of smaak meer aan.

Ten tweede werden oude publieke theologieën omgevormd en door meerdere mensen aangehangen dan voorheen. Hij bedoelt hiermee dat niet alleen de traditionele organisaties zich bezighielden met idealen, maar ook bijvoorbeeld burgeractivisten. Organisaties richtten zich minder op ‘het hogere en meer op de mensen.’¹⁶

Ten derde zorgden de grootschalige veranderingen in de wereld in de jaren 1960 en 1970 voor een karakterverandering van de publieke theologie. Door bijvoorbeeld de Civil Rights Movement in de Verenigde Staten werd de bevrijdingstheologie ook in Nederland populair. Veel Nederlandse burgers vonden dat er verandering nodig was in de wereld en mede door de opkomst van massacommunicatie kregen burgers veel meer te zien van wat er in de wereld speelde. In Nederland kreeg de betrokkenheid op andere landen en bevolkingsgroepen in de wereld en de kritiek op overheden een ‘antitraditioneel’ karakter.¹⁷ Geëngageerde Nederlandse burgers probeerden als het ware om tegen het bestaande traditionele systeem te schoppen. Er werd minder geluisterd naar wat er in de kerk gezegd werd over de wereld en meer naar nieuwe soort profeten zoals Bob Dylan die de waarden van zijn evangelie meer aansprekend kon verkondigen. Dit gold voor zowel gelovige katholieken en protestanten als mede voor niet-gelovigen die progressieve idealen stelden boven de traditionele normen en waarden van voor de jaren 1960.¹⁸

Uiteraard probeerden de kerken mee te gaan met de opgekomen sociale bewegingen en legden zij ook meer nadruk op ‘aardse’ zaken zoals het milieu, vredesbewegingen en de strijd tegen armoede, maar dit kwam de kerken niet ten goede. Voor het participeren in een vredesbeweging en de strijd tegen armoede was het namelijk niet nodig om elke zondag in de kerk te zitten, waardoor de kerken zich in feite voor sommige Nederlanders overbodig maakten. Ook dit was een oorzaak voor een groter percentage buitenkerkelijkheid. De kerken richtten zich kortom meer op wat er zich buiten de mens afspeelde dan op de toerusting van haar leden.¹⁹

¹⁴Kennedy, *Bezielende verbanden*, 107-108.

¹⁵Ibidem, 108.

¹⁶Ibidem, 108.

¹⁷Ibidem, 108-109.

¹⁸Ibidem, 109-111.

¹⁹J.C. Kennedy en J.P. Zwemer, ‘Religion in the modern Netherlands and the problems of pluralism’, *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden (BMGN)* 125 (2010) 237-268.

Kennedy geeft aan waarom het de kerken minder goed lukte om hun leden te behouden en dat het meegaan met de ontwikkelingen als modernisering en de opgekomen sociale bewegingen een lastige opgave voor hen was. Need en de Graaf bekijken het fenomeen van ontkerkelijking vanuit een ander perspectief door te zoeken naar individuele kenmerken die de kans op het opzeggen van het kerklidmaatschap beïnvloeden. Hun werkwijze is als volgt: ten eerste bekijken ze een aantal theorieën dat ontkerkelijkheid zouden kunnen verklaren. Dit is bijvoorbeeld de moderniseringstheorie die inhoudt dat iemand die hoger opgeleid is eerder kans heeft om uit een kerkgemeenschap te stappen dan iemand die lager opgeleid is. Vervolgens leiden ze uit die theorie een toetsbare vooronderstelling af. Die wordt dan getoetst en geanalyseerd.²⁰ Ik zal hieronder de belangrijkste conclusies uitlichten.

Wat betreft de moderniseringstheorie klopt het inderdaad dat mensen die een hoge opleiding hebben gevolgd een veel grotere kans hebben om ontkerkelijkt te raken. Het is echter niet het geval dat iemand die een WO opleiding volgt een grotere kans heeft om ontkerkelijkt te raken dan iemand die een HBO opleiding gevolgd heeft. Ook het opleidingsniveau van de ouders speelt een rol wat betreft kerkverlating. Kinderen met ouders met een hoge opleiding raken vaker ontkerkelijkt dan kinderen met ouders die een lager opleidingsniveau hebben. De laatste conclusie die de auteurs trekken wat betreft de moderniseringstheorie is dat mensen die in hun jeugd veel kerkdiensten bezocht hebben een kleinere kans hebben om uit een kerk te stappen dan mensen die in hun jeugd weinig kerkdiensten bezocht hebben.²¹

Need en De Graaf hebben ook gekeken naar oorzaken op individueel niveau. De kans op kerkverlating is groter als je een niet-kerkelijke partner hebt. Opvallend is het echter dat de kans op ontkerkelijking niet kleiner wordt als je gaat samenwonen met een partner die ook kerkelijk is in vergelijking met een vrijgezel. Ook blijkt dat jongeren tussen de vijftien en twintig jaar een grotere kans hebben om ontkerkelijkt te raken dan mensen op een latere leeftijd.²²

Tot slot hebben de auteurs onderzocht welke contextuele kenmerken de ontkerkelijking kunnen beïnvloeden. Dit is op basis van onderzoek naar cohorteffecten en periode-effecten. Zo hebben ze onderzocht of mensen die zich in een seculiere omgeving bevinden meer kans hebben om ontkerkelijkt te raken dan mensen die zich in een minder seculiere kring begeven. Ook is onderzocht of mensen die zich in een omgeving bevinden met

²⁰Need en De Graaf, 'Losing my religion', 246.

²¹Ibidem, 260.

²²Ibidem, 260.

een hoge mate van modernisering eerder ontkerkelijk raken dan mensen die zich niet in zo een omgeving bevinden. Uit beide onderzoeken blijkt dat deze cohorteffecten niet altijd opgaan. Wat betreft de periode-effecten blijkt dat door de toegenomen modernisering vanaf de jaren 1960 tot 1990 de secularisering is toegenomen, omdat een grotere groep mensen hoger onderwijs heeft genoten. Dit is de eindconclusie van het onderzoek van Neef en de Graaf.²³

Concluderend is het niet vreemd dat de EH is opgericht om aankomende studenten een goede christelijke start te geven en om een tegenwicht te bieden aan de secularisatie van de wetenschap. Alle behandelde literatuur geeft aan dat Nederland vanaf de jaren 1960 een sterke mate van secularisering heeft gekend die in ieder geval doorliep tot aan 1990 wanneer de EH zich in een bestuurscrisis bevond.

Voordat de bestuurscrisis aan de EH beschreven wordt komt in het volgende hoofdstuk een andere context van de EH naar voren, namelijk die van de ontwikkeling van het Nederlands hoger onderwijs vanaf de jaren 1960 tot aan de jaren 1990.

2. De ontwikkeling van het hoger onderwijs in Nederland (1960-1990)

In dit hoofdstuk wordt kort besproken welke ontwikkelingen er hebben plaatsgevonden in het hoger onderwijs ten tijde van de secularisering. Ook zal ik hierin de oprichting van de EH plaatsen.

2.1 Het beleid van de Nederlandse overheid ten aanzien van het hoger onderwijs

Ten eerste zal in dit hoofdstuk een kort overzicht geven worden van de beleidsgeschiedenis wat betreft het hoger onderwijs aan de hand van het boek *Hoger onderwijs, geschiedenis van het beleid*. Vanaf 1960 heeft de overheid getracht het hoger onderwijs te moderniseren. Vanaf toen kwamen er wetten om het hoger onderwijs in een vernieuwde vorm te laten bestaan, omdat de toen geldende Hoger Onderwijswet, zij het met allerlei aangenomen amendementen, stamde uit 1876. Wegens de naoorlogse babyboom groeide het aantal studenten fors en dus moest er vastgelegd worden hoe lang een studie mocht duren en wat er voor docenten financieel mogelijk was.²⁴

²³Ibidem, 261.

²⁴R.M. Verwayen-Leijh en E.C. Kusters, *Hoger onderwijs, geschiedenis van het beleid* (Utrecht 1995) 4-7.

In de eerste periode, 1960-1975, werden er commissies benoemd en werd er nagedacht over het genoemde vraagstuk, omdat uit cijfers bleek dat het lang duurde voordat studenten hun studie afmaakten. Er werden voorstellen geschreven om het hoger onderwijs inhoudelijk te hervormen, maar vanuit de universiteiten en de studenten kwam hier protest tegen. Uiteindelijk werd er toch aan de slag gegaan met een voorontwerp dat in 1971 is geschreven voor de Wet Herstructurering Wetenschappelijk Onderwijs. De wet beperkte zich nog tot alleen het wetenschappelijk onderwijs (wo) en was nog niet bestemd voor het Hoger Beroepsonderwijs (hbo), een term die in 1968 ontstaan is in de toen aangenomen Mammoetwet, maar als term wettelijk nog behoorde tot het voortgezet onderwijs. Die wet is uiteindelijk aangenomen in 1975. Een belangrijke wijziging was dat er werd vastgelegd dat de propedeutische en de doctorale fase maximaal vijf jaar mocht duren.²⁵

De tweede periode was die van 1975 tot 1981. Er wordt door Verwayen-Leijh en Kosters gesteld dat de Wet Herstructurering uiteindelijk nooit daadwerkelijk werd doorgevoerd. Het bleek dat het in de praktijk toch mogelijk was om langer te kunnen studeren dan was toegestaan. Voor de overheid betekende dit dat er in deze periode nog nadrukkelijker gezocht zou worden naar bezuinigingsmaatregelen wat betreft het hoger onderwijs. Ook vanwege de oliecrisis was de urgentie hiervan groter geworden.²⁶

Er werd veel gesteggeld over met name het wo, maar nog niet om dit onder dezelfde noemer te plaatsen als het hbo. Zo kwam uiteindelijk de Wet Tweefasenstructurering op tafel te liggen die in 1981 aangenomen werd. Het belangrijkste kenmerk van die wet was dat er werd vastgelegd hoe lang de eerste doctorale fase mocht duren en hoe lang de tweede postdoctorale fase mocht duren. Er werd slechts gesteld dat afgestudeerden van het hbo ook in aanmerking kwamen voor de tweede fase, maar desondanks concentreerde de wet zich alleen op het wo. Ter conclusie over de tweede periode stellen Verwayen-Leijh en Kosters dat door bestuurlijke tekortkomingen in de academische wereld de Wet Tweefasen uiteindelijk niet het gewenste resultaat heeft bereikt.²⁷

De derde periode beslaat de jaren 1981-1985. In deze periode werd voor het eerst een commissie opgesteld door een minister met als doel een visie uit te werken voor het hoger onderwijs in zijn geheel in plaats van alleen het wo. Dit is de Commissie Ontwikkeling Hoger Onderwijs (COHO) en zij brachten in 1981 een rapport uit waarin de volgende zaken uiteengezet werden: de commissie vond dat er geen onderscheid zou moeten bestaan tussen

²⁵Ibidem, 7-15.

²⁶Ibidem, 19.

²⁷Ibidem, 22-25.

het wo en het hbo, omdat deze twee categorieën elkaar overlaptten. Daarbij stelde de commissie dat het verschil tussen sommige wetenschappelijke en hogere beroepsopleidingen dusdanig troebel was geworden dat er niet meer vastgehouden kon worden aan die duidelijke verdeling tussen wo en hbo. Ten derde dacht de commissie dat een nieuwe structuur, waarbij beide vormen van onderwijs samengevoegd werden in het begrip hoger onderwijs, voordelen opleverde als minder studievertraging en lage uitval.²⁸

Het COHO-rapport werd door de regering als iets waardevols gezien, maar het bleek weinig invloed te hebben op de uitvoering van het beleid. Dit kan als een samenvatting dienen voor die gehele periode. Er werden bijvoorbeeld kaderwetten op tafel gelegd met als doel meer integratie tussen het wo en het hbo. Voor het wo gingen de voorstellen die daar instonden te snel, maar voor het hbo had het zelfs wat verder kunnen gaan.²⁹

De laatste periode, van 1985 tot 1993, werd gekenmerkt door de eerste wettelijke vastlegging van het wo en het hbo. Dit was de Wet op het Hoger Onderwijs en het Wetenschappelijk onderzoek (WHW) die in 1989 werd voorgesteld en uiteindelijk in 1993 is aangenomen. Deze wet is tot stand gekomen na een beleidsnota die geschreven is door een overkoepeld orgaan waarin mensen uit zowel het wo als het hbo plaatsnamen, de Hoger Onderwijs Autonomie en Kwaliteit (HOAK).³⁰

Gekeken naar het overheidsbeleid van 1960-1993 kom ik tot de conclusie dat de overheid meer dan dertig jaar bezig is geweest om het hoger onderwijs te verbeteren. Studenten moesten minder lang over hun studie doen, het wo en het hbo werden middels wetgeving bij elkaar gevoegd en bovenal moest het hoger onderwijs minder geld kosten dan voorheen. Aan de andere kant werd er, met behulp van commissies en andere adviesorganen, gekeken naar hoe de kwaliteit van het hoger onderwijs behouden kon worden waardoor het lastig was om goede bezuinigingsmaatregelen te treffen.

Dit beleid van de Nederlandse overheid is niet uniek, omdat andere Europese landen een vergelijkbaar beleid wat betreft het hoger onderwijs hadden. W. Wielemans en G.J.M. Roth-van der Werf stellen dat in geheel Europa dezelfde ontwikkeling plaatsvond wat betreft de relatie tussen de overheden en het hoger onderwijs. De overheden verwachtten steeds meer dat de universiteiten en hoge scholen zich meer aanpasten aan de vraag van de maatschappij. Universiteiten moesten voor onderzoek andere financiers zoeken naast de overheid, omdat die ging bezuinigen op het hoger onderwijs. Dit gebeurde zo rond 1970 en is doorgezet tot en met

²⁸Ibidem, 27.

²⁹Ibidem, 29 en 37.

³⁰Ibidem, 39 en 41.

de jaren 1980. Wat de auteurs opvalt is dat die bezuinigingen een kortetermijnoplossing waren voor de financiële problemen, maar dat er achteraf een ideologische verantwoording aan werd gegeven door te zeggen dat het budgettaire efficiëntie opleverde en dus gold als langetermijnoplossing.³¹

Dit overheidsbeleid had een aantal gevolgen voor de verhouding tussen de overheid en het hoger onderwijs zoals het toenemen van de controle op de onderzoeksgebieden van het hoger onderwijs. Daarnaast werden er extra instanties opgericht om geschreven onderzoeken te evalueren en te koppelen aan de behoeften van de maatschappij. De veranderingen hadden kortom als doel om het hoger onderwijs zo efficiënt mogelijk toe te passen in de maatschappij door middel van nuttige onderzoeken.³²

De auteurs concluderen dan ook aan het eind van hun onderzoek dat de overheid, met name in de jaren 1980, een stuk afstandelijker is geworden, wat te zien was aan het feit dat de relatie tussen de overheid en het hoger onderwijs een evaluerend karakter kreeg. De kenmerken hiervan waren: ‘het vastleggen van prioriteiten en van evaluatiecriteria voor onderzoek, productcontrole, het instellen van externe regulerende instanties en het streven naar efficiënter en effectiever management.’³³ De achterliggende gedachte van dit beleid was het koppelen van het onderzoek van het hoger onderwijs aan de economische vraag van de samenleving.

Nu de beleidsmatige kant is beschreven, wordt in de volgende paragraaf gekeken naar hoe het hoger onderwijs in Nederland een ontwikkeling heeft doorgemaakt. Het is relevant om deze ontwikkeling te schetsen en om de kenmerken ervan te beschrijven, omdat zo duidelijk wordt in welke context de EH zich bevond ten tijde van haar oprichting en tijdens de bestuurscrisis.

2.2 De verandering van de rol van de docent en de student in het hoger onderwijs in Nederland (1960-1990)

Kennedy neemt een ontwikkeling waar van de manier van onderwijs in de recente geschiedenis van Nederland. Hij stelt dat er heden ten dage in het hoger onderwijs een studentgerichte aanpak gebruikt wordt en dat de persoonlijke groei en het maximaal benutten van individuele kwaliteiten en capaciteiten centraal staat. Het gaat om de leerstof en wat je

³¹W. Wielemans en G.J.M. Roth-van der Werf, *Hoger onderwijs in Europees perspectief* (Leuven/Apeldoorn 1996) 10-11.

³²Ibidem, 11-12.

³³Ibidem, 62.

hier persoonlijk aan kunt hebben als student. De taak van de docent is het verduidelijken van die leerstof en de vragen van studenten beantwoorden.³⁴

Deze ontwikkeling kon ontstaan door de secularisering en de individualisering van de Nederlandse samenleving vanaf de jaren 1960. Daarvoor was de algemene onderwijsvisie om de student zo te vormen dat die kon deelnemen en bijdragen aan de samenleving. Kennedy noemt hierbij specifiek de christelijke invloed:

‘Bij veel christelijke onderwijsinstellingen nam de gelijkenis van de talenten een belangrijke plaats in. Arbeiders die hun talenten gebruikten en vermenigvuldigden werden geprezen, maar de arbeider die zijn talent in de grond begroef om het veilig te bewaren werd vermaand. Volgens christelijke onderwijsinstellingen hing de waarde van het individuele talent niet af van de intellectuele vermogens alleen, maar van de inzet en de trouw waarmee dit talent tot ontplooiing wordt gebracht. Volgens deze traditie hadden onderwijsinstellingen een verantwoordelijkheid om erop toe te zien dat elk door God gegeven talent uitputtend en wijs werd gebruikt om de samenleving en God te dienen.’³⁵

Kennedy stelt dat de ontwikkeling van het hoger onderwijs zich tot op heden heeft ontwikkeld zonder een belangrijke rol voor de docent en academische gemeenschap. Voor studenten is het juist belangrijk dat zij worden gedoceerd door bevlogen mensen en dat zij gestimuleerd worden om een bijdrage te leveren aan de maatschappij buiten hun vakgebied.³⁶

De geschetste ontwikkeling past ook in de uitkomsten van de enquête die Gerard Dekker, Joep de Hart en Jan Peters onder de Nederlandse bevolking hebben gehouden in 1996. Zij noemen dat de evangelische en reformatorische scholen die een uitgesproken visie hadden meer aanmeldingen kregen dan de algemeen-christelijke scholen.³⁷

Concluderend is dus te zien dat ook in het Nederlands hoger onderwijs de christelijke moraal een veel kleinere rol is gaan spelen in de periode 1960 tot 1990. Op de orthodoxe onderwijsinstellingen na, die blijkbaar wel mensen trokken, is het een feit dat steeds minder mensen een onderwijsinstelling zoeken die expliciet christelijke waarden uitdraagt. De secularisering is kortom ook terug te zien in de ontwikkeling van het Nederlands hoger onderwijs.

³⁴Kennedy, *Bezielende verbanden*, 275.

³⁵Ibidem, 277.

³⁶Ibidem, 277-280.

³⁷G. Dekker, J. de Hart, J. Peters, *God in Nederland 1966-1996* (Amsterdam 1997) 34.

3. De bestuurscrisis van de Evangelische Hogeschool

Dit hoofdstuk zal een verslag van de bestuurscrisis beslaan. Het zal daardoor een beschrijvend karakter hebben, zodat in het vierde en laatste hoofdstuk de bestuurscrisis en de aanloop daarvan geanalyseerd kunnen worden. Het eerste deel van dit hoofdstuk zal gaan over oprichting van de EH en de kenmerken van christelijke wetenschap.

3.1 De oprichting van de EH en de kenmerken van christelijke wetenschap

De EH is opgericht in 1977 om, zoals gezegd, aankomende studenten een plek te geven om zich goed voor te kunnen bereiden op hun studententijd waar ze ook geestelijk worden toegerust, maar ook als antwoord op de secularisatie van de wetenschap die uiteindelijk zou moeten uitmonden in een christelijke universiteit die de Internationale Christelijke Universiteit (ICU) zou moeten gaan heten. De vier oprichters waren Koos van Delden, Willem Glashouwer, Frits Kerkhof en Willem Ouweneel.

In de eerste statuten van de EH staat dat ‘de grondslag van de Stichting de Bijbel is. Het onfeilbare, geïnspireerde Woord van God. In deze Heilige Schrift openbaart God Zijn scheppend en verlossend handelen in Jezus Christus, van begin der wereld tot aan de voleinding. De Bijbel spreekt met absoluut gezag, zowaar Hij handelt over het heil als waar hij spreekt over de geschiedenis, de kosmos en de natuur.’³⁸

Uit de statuten blijkt dat de oprichters van de EH een duidelijke visie hadden op de identiteit van de hogeschool. Ouweneel heeft later gezegd dat ‘in een tijd van destructie en verdeeldheid, de EH haar krachten mag bundelen in de strijd tegen ongeloof en revolutie.’³⁹

De vraag is wat precies de concrete ideeën waren voor het oprichten van de ICU. De EH had namelijk bij haar oprichting een aantal lerarenopleidingen opgezet en de Evangelische School voor Journalistiek (ESJ), maar deze moesten uiteindelijk een universitair vervolg krijgen. Ouweneel zegt hierover dat de EH niet alleen de Westerse wetenschap wilde aanvallen, maar ook een alternatief wilde bieden. Als voorbeeld noemt hij de evolutietheorie die toen algemeen geaccepteerd was in de Westerse wetenschap, maar waar christenen het volgens Ouweneel niet mee eens moesten zijn. In plaats van het ontkennen van die theorie, moesten zij creationistische argumenten kunnen noemen waarmee verklaard zou worden

³⁸Statuten Stichting Evangelische Hogeschool, opgetekend 21-01-1977, doosnummer 9.

³⁹Ouweneel, *Woord en wetenschap*, 6.

waarom de theorie die stelt dat God de aarde geschapen heeft, heel wat geloofwaardiger zou zijn.⁴⁰

De manier van dit soort argumenten leren te gebruiken zou worden aangeleerd op de ICU. De oprichters van de EH wilden christelijke wetenschap bedrijven en niet de christelijke beoefening van wetenschap. Het volledige verschil aangeven tussen deze twee zal te ver voeren voor dit onderzoekspaper, maar ik zal de belangrijkste kenmerken aanstippen. Dit is namelijk belangrijk om te snappen hoe de bestuurscrisis in elkaar zat. Ouweneel stelt dat een mens bepaalde zintuigen van God gekregen heeft waarmee hij wetenschappelijk empirisch onderzoek kan bedrijven. De mens heeft de mogelijkheid gekregen om zaken uit het leven te analyseren en te abstraheren en dat legitimeert een christen om wetenschap te bedrijven.⁴¹

Dit uitgangspunt zorgt voor Ouweneel en de andere oprichters van de EH dat er twee kenmerken zijn van christelijke wetenschap. Wetenschappelijke theorieën dienen niet in de Bijbel ingepast te worden en tevens moet beseft worden dat alles wat in de Bijbel staat op zichzelf geen wetenschappelijke kennis is. Kennis van de Bijbel is belangrijk voor de beoefening van wetenschap, maar het dient als startpunt. De Bijbel in zijn geheel moet ten grondslag liggen aan de wetenschap net zoals de Bijbel ten grondslag ligt aan het gehele leven van een christen.⁴²

Het tweede kenmerk is dat het wetenschappelijk spreken niet het spreken van alledag mag gaan overheersen. Ouweneel bedoelt hiermee dat als iemand spreekt, met voor zichzelf als autoriteit de wetenschappelijke kennis, hij te weinig spreekt op basis van datgene wat voor een mens echt belangrijk is, namelijk God. Het alledaagse spreken van de mens moet altijd belangrijker zijn, omdat dat onderbouwd wordt door de Bijbel. Zoals gezegd erkent Ouweneel dat de mens bepaalde zintuigen gekregen heeft om wetenschap te kunnen bedrijven, maar geen enkel zintuig mag autonoom zijn. De mens moet zich volledig afhankelijk weten van het feit dat hij geleid wordt door God en de Bijbel, maar ook dat hij zondig is, oftewel fouten kan maken in het beoefenen van wetenschap.⁴³ Kortom, als een mens zich door God en de Bijbel laat leiden, kan hij christelijke wetenschap bedrijven en tevens onderscheiden wat christelijke wetenschap is en wat niet.

⁴⁰Ibidem, 75-76.

⁴¹Ibidem, 80-81.

⁴²Ibidem, 92.

⁴³Ibidem, 92-93.

3.2 De plannen voor de ICU

Vanaf de oprichting van de EH waren er al plannen om er uiteindelijk een christelijke universiteit ervan te maken. Deze plannen begonnen vorm te krijgen in de jaren 1980 en waren uiteindelijk de aanleiding voor de bestuurscrisis.

Degene die het meeste heeft nagedacht over het stichten van die universiteit was Matthijs Oudkerk. Hij was de rector van de lerarenopleidingen, maar ook van de nog op te richten ICU, toen nog de Christelijke Universiteit (CU) geheten. Hij werd in 1986 benoemd op voordracht van Ouweneel vanwege zijn organisatorische en wetenschappelijke capaciteiten. Zij hadden elkaar ontmoet bij een wetenschapsvakgroep waar ook de Hattense theoloog Frank de Graaff aanwezig was.⁴⁴

Oudkerk diende in oktober 1987 een beleidsnota in met daarin de aanzet tot het stichten van de ICU. De Raad van Toezicht en Advies (RvTeA) reageerden met een adviesrapport aan het bestuur van EH om de punten die in de beleidsnota stonden in goede orde tot uitvoer te brengen. De ICU zou een curriculum hebben met de naam ‘Cultuurwetenschappen’. Deze opleiding zou uit twee componenten bestaan. De eerste is Bijbelwetenschap, vergelijkbaar met een theologieopleiding en de tweede was Cultuurwetenschap. Dit hield in dat de Westerse cultuur die er tot dan toe was bestudeerd diende te worden vanuit een Bijbelse visie.⁴⁵

Vanaf dat moment profileerde Oudkerk zich door er een stellige mening op na te houden over de cultuurwetenschap die aan de ICU bedreven moest worden. Er zijn twee belangrijke documenten geweest waarin hij zijn mening poneerde. Het eerste document is een brief aan de Commissie voor Kwaliteitszorg (CKZ). Deze commissie had als taak om de adviezen van de RvTeA te waarborgen en Oudkerk schreef op 5 oktober 1988 een brief aan de commissie met daarin enkele aanbevelingen. Hij vroeg van het bestuur dat ze wat betreft het oprichten van de ICU de komende maanden belangrijke beslissingen zou nemen over bijvoorbeeld de inhoud van de studie en het aannemen van docenten. Dit had te maken met het feit dat volgens Oudkerk de Westerse wetenschap zich in een crisis bevond. Omdat die Westerse cultuur een belangrijk uitgangspunt is van de ICU moest er nagedacht worden hoe die cultuur bestudeerd diende te worden. De oorsprong van de cultuur was christelijk, maar met de opkomst van de techniek en wetenschap waren de christelijke waarden in verval geraakt. Deze samenhang diende onderzocht te worden en Oudkerk pleitte er daarom voor om

⁴⁴Houtman, Snel en Van Woudenberg, ‘*We zijn heus geen dominee-journalisten*’, 126.

⁴⁵Advies RvAeT aan het bestuur van de EH, opgetekend 11-02-1988, doosnummer 9.

de component Bijbelwetenschap onder te brengen bij Cultuurwetenschap. Volgens hem vroeg de bestudering van de Westerse cultuur een spreiding van vakdisciplines in plaats van specialisatie.⁴⁶

Het verzoek van Oudkerk om de component Bijbelwetenschap onder te brengen bij Cultuurwetenschap was op zichzelf niet het grootste probleem, maar zijn stelling dat de Westerse cultuur zich in een crisis bevond zorgde voor meer ophef. Het tweede document was de rede die Oudkerk hield bij de opening van het academisch jaar in september 1988 waarin hij die cultuurcrisis toelichtte, met als titel: 'In het oog, uit het hart'. Oudkerk zocht de oorzaak van de cultuurcrisis in de middeleeuwen waarin het abstracte denken toegang kreeg tot de wetenschap. Ondanks dat zijn naam niet genoemd wordt, is duidelijk dat Oudkerk sterk beïnvloed is door De Graaff. Deze rede vormde de aanleiding voor de bestuurscrisis. Niet iedereen was het namelijk eens met de inhoud van Oudkerks pleidooi om de ICU op de beschreven manier in richten, omdat de Westerse cultuur zich in een crisis zou bevinden.

Een groot tegenstander van Oudkerk was Ouweneel. Hij reageerde met acht stellingen op het betoog van Oudkerk om duidelijk te maken waarom hij het bij het verkeerde eind zou hebben. Zijn conclusie: 'de kern van Oudkerks betoog moet als zakelijk onjuist worden afgewezen.'⁴⁷

Deze stellingen zijn, net als de rede van Oudkerk, openbaar bekend gemaakt en zij werden snel verspreid door de gehele Evangelische Hogeschool. Oudkerk reageerde op 18 november op deze stellingen met een weerwoord, waarin hij dankbaar is voor het feit dat Ouweneel sommige zaken uit de rede erkent, maar dat 'hij niet ingaat op de hoofdlijnen en strekking van zijn betoog'.⁴⁸

Ook de voorzitter van de RvTeA, Ruth Seldenrijk, sprak zich uit tegen de stellingen van Oudkerk⁴⁹ en met Seldendriek en Ouweneel als tegenstanders ontstond er een waar academisch debat op de EH over de cultuurkritische theologie van De Graaff met Oudkerk als vertegenwoordig hiervan. Allerlei mensen van de EH deden mee aan het debat door middel van het schrijven van betogen waarom de visie van Oudkerk wel of niet juist was. Het splijtpunt van het debat was dat Oudkerk stelde dat de Westerse wetenschap in een crisis is geraakt toen ergens in de middeleeuwen het abstracte denken opkwam. Dit had onder andere het gevolg dat het Nieuwe Testament, het gedeelte waarin de dood en opstanding van Jezus Christus vermeld staat, wellicht niet gebeurd zou zijn. Volgens Oudkerk was het daarom

⁴⁶Brief Oudkerk aan de CKZ, opgetekend 05-10-1988, doosnummer 9.

⁴⁷Acht stellingen van Ouweneel, opgetekend oktober 1988, doosnummer 9.

⁴⁸Reactie Oudkerk op de acht stellingen van Ouweneel, opgetekend 18-11-1988, doosnummer 9.

⁴⁹Reactie Seldenrijk op de rede van Oudkerk, opgetekend 19-11-1988, doosnummer 9.

noodzakelijk om de Westerse cultuur en wetenschap grondig te onderzoeken, omdat dit abstracte denken niet christelijk verantwoord was. Ouweneel en andere tegenstanders vonden dat de Westerse wetenschap als geheel niet per definitie afkeurenswaardig was. In het volgende gedeelte volgt de uitleg hoe dit debat in de bestuurscrisis is uitgelopen.

3.3 Het verloop van de bestuurscrisis

Het bestuur onder aanvoering van voorzitter Cees Roos zat in een lastig parket. Doordat Oudkerk en Ouweneel lijnrecht tegenover elkaar stonden leek het erop dat ze voor één van de twee moest kiezen. Daarbij kwam ook nog dat de RvTeA met als voorzitter Seldenrijk tegenover het bestuur kwam te staan. Op een vergadering met het gehele bestuur en de RvTeA op 26 november 1988 werd nog geprobeerd om tot een oplossing te komen, maar gaandeweg de twee jaren die zouden komen bleek dat de verhoudingen dusdanig verslechterd waren dat dit niet mogelijk zou zijn.

Ondertussen gebeurde in 1989 eindelijk datgene waarvoor de EH in 1977 is opgericht, de Stichting Christelijke Universiteit (CU) werd opgericht. Wegens te weinig financieringsmogelijkheden was het niet gelukt om er een internationale universiteit van te maken, maar desondanks was het bestuur enorm blij dat dankzij rector Oudkerk er uiteindelijk een christelijke universiteit was gekomen. Dit zorgde ervoor dat het bestuur de kant van Oudkerk koos op één persoon na. Henk Medema schaarde zich achter Ouweneel.⁵⁰

Omdat de ontstane crisis ook vat kreeg op de studenten, die zich afvroegen wat er nu in wezen aan de hand was, nam het bestuur de beslissing om een commissie in het leven te roepen die de meningsverschillen moest onderzoeken en tot een advies diende te komen, zodat het bestuur gefundeerde beslissingen kon nemen. De commissie werd geleid door de heren E. Schuurman en A.W. Overwater en zij interviewden in de zomer van 1990 verschillende mensen, waaronder docenten van de CU, bestuursleden en andere betrokkenen.

Naar aanleiding daarvan trokken zij de volgende conclusies: Ten eerste was het werk van De Graaff niet geschikt als richtinggevende materie voor de CU. Zijn stellingname was Bijbels omstreden en er waren vele andere werken die een betere basis zouden vormen voor het lesmateriaal aan de CU. Ten tweede had het bestuur volgens de commissie vaak gezegd zich gedistantieerd te hebben van het werk van De Graaff, maar was dit niet doorgedrongen tot de studenten van de EH. Als derde argument volgde er een financiële analyse van de

⁵⁰Houtman, Snel en Van Woudenberg, 'We zijn heus geen dominee-journalisten', 132-133.

inkomsten en uitgaven van EH en dan in het bijzonder die van de CU. Schuurman en Overwater stelden vast dat bij de oprichting van de CU de kosten onevenredig gestegen waren ten opzichte van het aantal studenten dat zich had ingeschreven. Er werden te veel docenten aangenomen en daarbij werd er niet genoeg gelet op de verhouding tussen de andere opleidingen van de EH wat betreft de verdeling van de inkomsten.⁵¹

Dit waren conclusies wat betreft de praktische kant van de bestuurscrisis die te maken hadden met de oprichting van de CU. De commissie heeft ook onderzoek gedaan naar persoonlijke tegenstellingen.

Ten eerste vonden Schuurman en Overwater dat rector Oudkerk een belangrijke rol speelde. Hij was volgens hen de aanjager geweest van de bestuurscrisis, omdat hij ten eerste slechts een dag in de week voor de EH werkte. De commissie vond het oprichten van een universiteit zo een grote stap voor de EH dat Oudkerk daar meer tijd in had moeten steken. Ten tweede zou Oudkerk niet goed met kritiek zijn omgegaan. Kritiek op zijn werk zou hij niet los hebben kunnen zien van kritiek op zichzelf als persoon. Daarbij zou hij de CU gezien hebben als iets dat van hem alleen zou zijn, waardoor er geen samenwerking mogelijk was met collega's. Ten derde was zijn gedrag volgens het rapport te onvoorspelbaar geweest. Soms kon hij collega's met veel enthousiasme behandelen, maar de commissie stelde ook dat 'ondergeschikten geschoffeerd zouden zijn door Oudkerk.'⁵²

Andere argumenten van persoonlijke aard waren tegen het bestuur gericht. Zij zou volgens de commissie meer gebruik hebben moeten maken van de RvTeA. Dat zou een signaal hebben afgegeven aan de buitenwereld van eendracht in plaats van verdeeldheid.⁵³

De commissie sloot haar rapport af met twee bindende ingrijpende adviezen:

'1. Voor het herstel van de noodzakelijke vertrouwensrelatie moet het Algemeen Bestuur vóór 1 november 1990 en voor tenminste één jaar worden uitgebreid met vier leden van de Raad van Toezicht en Advies.

2. Omdat de eenzijdige oriëntatie van Dr. Oudkerk op de gedachtewereld van Dr. de Graaff, en zijn houding en zijn gedrag weerstand oproepen, dat van een vruchtbare samenwerking binnen de EH-gemeenschap geen sprake meer kan zijn, moet Dr. Oudkerk uiterlijk per 1 januari 1991 van zijn functie als rector worden ontheven.'⁵⁴

⁵¹ Adviesrapport Commissie Schuurman en Overwater, opgetekend oktober 1990, pagina 10 en 11, doosnummer 9.

⁵² Ibidem, 11.

⁵³ Ibidem, 11.

⁵⁴ Ibidem, 14.

Het bestuur reageerde geschokt op dit advies en ging opvallend niet akkoord met de adviezen die gegeven zijn. In een verklaring liet het bestuur weten dat de commissie haar taak had moeten uitvoeren met als doel behouden en niet scheiden.⁵⁵ Het was volgens het bestuur niet nodig dat er mensen verplicht ontslagen moesten worden van de EH.

Als reactie op het nalaten van het treffen van maatregelen van het bestuur verenigden zich tien mensen die zich ‘de Bende van Tien’ noemden. Dit waren tien tegenstanders van het bestuur, omdat zij tegen Oudkerk en zijn manier van onderwijs aan de CU waren. In deze groep bevonden zich onder andere docent Ouweneel, voorzitter van de RvTeA Seldenrijk, maar ook dissident uit het bestuur Medema en EH-oprichter Van Delden.

Zij probeerden om via een advocaat de bindende adviezen van Commissie Schuurman en Overwater toch aan te laten nemen en om het bestuur te laten aftreden. Dit laatste kon van het bestuur niet geëist worden. Om het bestuur tegemoet te komen schreef de Bende van Tien daarom een bemiddelingsvoorstel met de wens om Oudkerk te laten aftreden als rector, maar dat hij wel zijn onderzoeksprogramma aan de CU mocht blijven uitvoeren. Ook wilde de Bende van Tien een Commissie Wetenschappelijk Onderzoek (CWO) instellen waar zowel bestuursleden, leden van de Bende van Tien en Oudkerk inzaten, die mogelijke wetenschappelijke onderzoeksgebieden mochten bedenken.⁵⁶

Het bestuur en de RvTeA zouden uiteindelijk instemmen met het voorstel, maar de crisis was ondertussen door de media opgepikt. Krantenkoppen als ‘Leugens en halve waarheden bij conflict Hogeschool’⁵⁷, ‘Conflict EH onoplosbaar’⁵⁸ en ‘Er gebeuren echt geen nare dingen’⁵⁹ zorgden ervoor de bestuurscrisis onder druk kwam te staan en een eigen leven ging leiden. Dit was met name gevolg van een radio-interview van de Evangelische Omroep waarbij bestuursvoorzitter Roos tegenover Seldenrijk zat en de laatste het bestuur beschuldigde van ‘Wanbeleid, wanbeheer en woordbreuk.’⁶⁰

Seldenrijk vertelde dat de CU in feite als een koekoeksjong fungeerde binnen de EH. Hij stelde dat er de laatste jaren te veel geld werd uitgegeven aan het binnenhalen van vele onderzoekers en dat de CU daarbij de plaats inpikte van de andere opleidingen van de EH.⁶¹

Dit zorgde ervoor dat de publieke opinie massaal de kant van de Bende van Tien koos. Een duidelijk voorbeeld van de media-invloed is een verklaring van een aantal docenten aan

⁵⁵Brief Van der Rijst aan de commissie Schuurman en Overkerk, opgetekend 10-09-1990, doosnummer 9.

⁵⁶Bemiddelingsvoorstel Bende van Tien aan het bestuur, opgetekend 14-12-1990, doosnummer 10.

⁵⁷NRC, 08-01-1991, doosnummer 10.

⁵⁸Trouw, 31-12-1990, doosnummer 10.

⁵⁹Reformatorisch Dagblad, 19-12-1990, doosnummer 10.

⁶⁰Radioprogramma Evangelische Omroep ‘Reflector’, 24-11-1990, doosnummer 10.

⁶¹Ibidem.

de CU waarin zij stelden dat zij goed met Oudkerk, de rector van de CU, konden samenwerken. Ook waren zij het niet eens met de Commissie Schuurman en Overwater dat Oudkerk te veel beïnvloed zou zijn geweest door De Graaff. Tevens verklaarden zij dat ‘het bestuur dr. Oudkerk steeds gesteund heeft en dat wij grote moeite hebben met de greep naar de macht die anderen de afgelopen tijd gedaan hebben.’⁶²

Ook het bestuur legde een verklaring af door in de ‘EH Info’ haar interpretatie van de bestuurscrisis uit te leggen aan alle studenten, ouders en betrokkenen door te zeggen dat het bestuur het bemiddelingsvoorstel had aangenomen, maar dat de Bende van Tien dat ontkende en alsnog had geëist dat het bestuur moest aftreden.⁶³

Het maakte niets uit voor de publieke opinie. Dit blijkt uit een aantal brieven die naar Roos zijn gestuurd, bijvoorbeeld van wat oud-studenten van de EH, die er op aandrongen dat het bestuur op moest stappen, omdat zowel de RvTeA, leerlingen, ouders en theologen dat zouden willen.⁶⁴

De climax van het conflict vond plaats in januari 1991 toen het bestuur nog maar één oplossing zag. De vier meest prominente leden van de Bende van Tien werden op non-actief gesteld en konden ervoor kiezen om zich te voegen aan de kant van het bestuur, anders zouden zij ontslagen worden. Dit viel ten eerste niet goed bij de vier opposanten. Onder andere medeoprichter Van Delden reageerde in een brief aan het bestuur. Hij schreef dat hij volledig onverwacht bezoek had gehad op een vrijdagavond van Roos en Kerkhof, de penningmeester van het bestuur. Vanwege het rare tijdstip had hij verwacht dat zij kwamen meedelen dat het bestuur zou aftreden. In plaats daarvan moest hij een loyaliteitsverklaring tekenen waarvoor hij niet genoeg tijd zou hebben gekregen voor ‘bezinning, gebed en het raadplegen van een advocaat.’⁶⁵

Ook Ouweneel behoorde tot de vier en ook hij schreef in een brief dat hij vrijdagavond om tien over half elf gebeld werd met de vraag om ook een loyaliteitsverklaring af te leggen. Naast kritiek op het late tijdstip dat hij gebeld werd, noemde hij dat er in die loyaliteitsverklaring stond dat de Bende van Tien op een andere manier hun kritiek op het bestuur had moeten uitten. Hij schreef in zijn brief dat het bestuur nooit heeft aangegeven welke manier dit dan had moeten zijn.⁶⁶

⁶²Verklaring CU, opgetekend 07-12-1990, doosnummer 10.

⁶³Verklaring bestuur in EH Info 07-01-1991, doosnummer 10.

⁶⁴Brief oud-studenten aan het EH bestuur, opgetekend 09-01-1991, doosnummer 9.

⁶⁵Brief Van Delden aan het EH bestuur, opgetekend 09-01-1991, doosnummer 10.

⁶⁶Brief Ouweneel aan het EH bestuur, opgetekend 08-01-1991, doosnummer 10.

Op deze actie van het bestuur kwam zoveel kritiek dat uiteindelijk de eigenaar van het pand waarin de EH gevestigd is, H.J. Beens, besloot om in te grijpen en als bemiddelaar op te treden. Hij ging de functie van voorzitter bekleden in een overgangsbestuur samen met Roos en Seldenrijk. Beens wist alle partijen te verenigen en de bestuurscrisis op te lossen, maar wel met ingrijpende gevolgen. De Christelijke Universiteit werd opgeheven, zestien medewerkers verloren hun baan en wegens financiële tekorten werden de lerarenopleidingen overgeplaatst naar hogescholen in Ede en Gouda. Oudkerk besloot om per 1 februari 1991 zijn functie als rector neer te leggen en zou zijn heil in Gouda gaan zoeken om zijn onderneming voort te zetten onder de naam 'Reformatorische Stichting voor Cultuurwetenschappen i.o'.⁶⁷

Begin februari deelde het bestuur mee aan de Vrienden van EH, een stichting van donateurs, dat er getracht werd om per 1 augustus een nieuw bestuur te benoemen en de RvTeA meer bevoegdheden te geven, zoals het mogen benoemen en ontslaan van bestuursleden en dat zij inhoudelijke wijzigingen in het onderwijsprogramma goed moesten keuren.⁶⁸

Zo eindigde een conflict wat sinds 1988 speelde en wat uiteindelijk tot een climax kwam aan het begin van 1991. Het ideaal van een christelijke universiteit zou nooit verwezenlijkt worden en vele studenten moesten hun opleiding ergens anders afmaken, als gevolg van de bestuurscrisis. In het volgende hoofdstuk zal het conflict geanalyseerd worden op basis van nog meer bronmateriaal en de eerste twee hoofdstukken. Tevens zal het conflict geplaatst worden in een theoretisch kader op basis van werken van James Kennedy en van Joris van Eijnatten en Fred van Lieburg.

⁶⁷Notulen bestuursvergadering 29-01-1991, doosnummer 9.

⁶⁸Brief aan de vrienden van de EH, opgetekend februari 1991, doosnummer 9.

4. De bestuurscrisis geanalyseerd

Voordat de bestuurscrisis geanalyseerd wordt zal eerst de oprichting van de EH en de bestuurscrisis in een theoretisch kader geplaatst worden op basis van Kennedy en Van Eijnatten en Van Lieburg.

4.1 Theoretisch kader

Van Eijnatten en Van Lieburg schrijven in hun boek *Nederlandse religiegeschiedenis* dat er vanaf de jaren 1960 een orthodoxe vernieuwing plaatsvond in het rechtse spectrum van het Nederlands protestantisme. Zoals in het eerste hoofdstuk beschreven is seculariseerde Nederland in deze ontzuilde tijd, maar in de gereformeerde zuil werd juist gepleit voor versterking van de identiteit wat zich op een aantal manieren uitte. Ten eerste ontstond in 1971 het *Reformatorisch Dagblad*. Een krant die bedoeld was voor mensen van de Gereformeerde Bond. De ‘vrijgemaakte’ gereformeerden, een andere protestante stroming, kregen ook een krant, het *Nederlands Dagblad*. Ten tweede ontstond er in deze context in 1975 ook een nieuwe politieke partij, de Reformatorische Politieke Federatie (RPF). Haar speerpunt was om de Bijbel als fundament te gebruiken voor haar politiek. Ten derde ontstonden er nieuwe opleidingen waaronder de EH. Van Eijnatten en Van Lieburg noemen deze orthodoxe stroming ‘klein christelijk rechts’.⁶⁹

Volgens de auteurs is de oprichting van de EH te verklaren vanuit de context van een opleving van orthodox klein christelijk rechts. Vanaf eind jaren 1980 zien zij een ontwikkeling die gekenmerkt werd door het feit dat dit klein christelijk rechts minder gehecht raakte aan de eigen zuil. ‘Er leek een hergroepering gaande van mensen die orthodox en Bijbelgetrouw wilden zijn, maar ook postmodern en ‘nieuw-religieus’ (overigens zonder dat zij deze termen gebruikten’.⁷⁰

Dit uitte zich bijvoorbeeld doordat het *Nederlands Dagblad* zich niet meer profileerde als een krant voor uitsluitend vrijgemaakte gereformeerden, maar voor iedereen die christelijk betrokken was. Ook werd er minder stellig vastgehouden aan de letterlijke uitleg van de Bijbel en de evolutieleer.⁷¹

⁶⁹Van Eijnatten en Van Lieburg, *Nederlandse Religiegeschiedenis*, 338-339.

⁷⁰Ibidem, 359.

⁷¹Ibidem, 359.

Één van de aspecten van het ontstaan van de bestuurscrisis is de rede die Oudkerk hield, sterk beïnvloed door de theologie van De Graaff. Los van de mediahype rond de bestuurscrisis, was de aanleiding een theologisch conflict tussen Oudkerk en zijn tegenstanders. Er werd stevig gediscussieerd over de ideeën van De Graaff, vertolkt door Oudkerk, of die wel Bijbels verantwoord waren en dus of zijn cultuurkritiek wel de basis mocht vormen voor de Christelijke Universiteit.

Dit theologisch debat past naar mijn mening dus niet in de theorie van Van Eijnatten en Van Lieburg. De ontwikkeling die zij schetsen van de opkomst van klein christelijk rechts, waartoe ook de EH behoorde en waar de letterlijke uitleg van de Bijbel en de evolutieeler belangrijke pijlers waren, maar dat langzaam maar zeker minder behouden werd vanaf eind jaren 1980, komt niet overeen met de ontwikkeling van de EH. Juist door die bestuurscrisis werd er nog heftiger vastgehouden aan de Bijbel en aan de grondslag van EH en is er geen sprake van dat de identiteit van de EH aan het vervagen zou zijn. Het lijkt er in mijn ogen op dat de bestuurscrisis er voor gezorgd heeft dat de EH zich meer is gaan vasthouden aan de Bijbel.

Kennedy is al aan bod gekomen in het eerste en tweede hoofdstuk, maar ik zal zijn belangrijkste theorieën nog kort noemen om vervolgens te benoemen of dit strookt met de bestuurscrisis van de EH. Wat betreft de secularisering van Nederland is hij minder expliciet over het eind van de jaren 1980 en het begin van de jaren 1990 dan Van Eijnatten en Van Lieburg. Kennedy stelt dat vanaf de jaren 1960 veel kerken leegliepen, omdat de theologieën die daar verkondigd werden veel mensen niet meer aansprak. Ook konden veel kerken haar leden niet meer motiveren en faciliteren om te participeren in de samenleving.

De secularisering die Kennedy beschrijft ziet hij ook terug in het onderwijs. Kennedy stelt dat de rol van de docent veranderd is tijdens de ontwikkelingen die het hoger onderwijs tot op heden heeft doorgemaakt. In plaats van de student klaar te stomen om een bijdrage te leveren aan de maatschappij, moet een docent steeds meer faciliteren, zodat de student zichzelf kan ontplooiën. Die bijdrage aan de maatschappij werd meestal gepredikt vanuit een christelijke moraal, maar raakte door de secularisering minder aanwezig of zelfs afwezig in het Nederlandse onderwijs.

De bestuurscrisis van de EH lijkt in deze theoretische beschrijving te passen. De leerlingen van de EH kwamen met name uit reformatorische en evangelische gezinnen en zoals uit het onderzoek van Dekker, Hart en Peters blijkt deden scholen als de EH het goed qua leerlingenaantallen. Dit heeft te maken met het feit dat onderwijsinstellingen als de EH een transparante christelijke visie hadden. Dit strookt met het ontstaan van de bestuurscrisis,

omdat die begon met een theologische discussie die onder andere ging over de identiteit van de op te richten CU en dus dat de EH één van de steeds minder bestaande onderwijsinstellingen was die wel een duidelijke christelijke moraal wilde blijven uitstralen.

De bestuurscrisis past niet in de theorie van Kennedy wat betreft zijn geschetste ontwikkeling dat het onderwijs steeds meer nadruk op de individuele student kwam te liggen in plaats van op de bijdrage die een student kon leveren aan de maatschappij. Leerlingen van de EH moesten in de seculiere samenleving juist bijdragen door een christelijk geluid te laten horen.

Nu bestuurscrisis geanalyseerd is vanuit de theoretische kaders van Van Eijnatten en Van Lieburg en van Kennedy, zal in de volgende paragraaf de bestuurscrisis meer vanuit de lokale situatie geanalyseerd worden.

4.2 De bestuurscrisis in haar lokale context

De bestuurscrisis en haar einde zijn ontstaan door vier soorten oorzaken: 1. Financieel gebrek 2. Persoonlijke verhoudingen 3. Bestuurlijk onvermogen 4. De rol van de media.

Ten eerste het financiële gebrek. Zoals uit het tweede hoofdstuk is gebleken was het onderwijsbeleid van de overheid gericht op bezuinigen. Met name in de jaren 1980 werd er steeds meer geprobeerd door de overheid om het onderzoek van het hoger onderwijs te koppelen aan de economische vraag van de samenleving. Er moest dus als het ware een goedkeuring van een onderzoeksopzet komen van de overheid om subsidie te ontvangen. Nu was het zo dat de EH niet gefinancierd werd door de overheid, maar er wel geprobeerd werd om te lobbyen. In 1986 was Wim Deetman de Minister van Onderwijs. Uit een document van directeur Roos blijkt dat de EH contact heeft gehad met een andere christelijke hogeschool, De Vijverberg uit Ede. In dat document staat dat De Vijverberg goede banden had met Deetman en dat het misschien mogelijk was om de ESJ via De Vijverberg subsidie te laten krijgen. Over Deetman wordt gezegd: ‘zolang hij er nog is valt er misschien iets te regelen.’⁷²

Die overgang vond toen niet plaats, omdat de identiteit die de ESJ in Amersfoort had misschien niet gewaarborgd kon blijven na een overgang naar Ede. In datzelfde document staat echter dat een voordeel van de overplaatsing meer financiële ruimte betrof voor de ICU en de lerarenopleidingen.⁷³

⁷²De ESJ naar Ede, opgetekend door Roos op 29-12-1986, doos 10.

⁷³Ibidem.

Dit geeft aan dat het de EH financieel gezien niet voor de wind ging. Zo blijkt uit een exploitatieoverzicht van augustus 1990 tot en met december 1990 dat de EH een tekort heeft gehad van 50.000 gulden.⁷⁴ Dit was onder andere het gevolg van de bestuurscrisis, omdat met name de giften tegenvielen. Er zijn veel mensen geweest die per brief aan het bestuur hebben laten weten dat ze, door de bestuurscrisis, hun gift hebben moeten verlagen of zelfs moeten stopzetten.⁷⁵

Zoals gezegd werd ook in het adviesrapport van Schuurman en Overwater geldgebrek als een belangrijke reden gezien voor de bestuurscrisis. Naar verhouding kostte de CU veel meer dan de lerarenopleidingen en de ESJ en waren daar niet genoeg financiële middelen voor.⁷⁶

De derde aanwijzing voor het financieel tekort als reden voor de bestuurscrisis was dat, nadat Beens als interim-voorzitter was aangetreden, de voortzetting van de CU werd afgeblazen. Omdat hij tevens de eigenaar van het pand was waarin de EH was gevestigd is het vrij logisch dat Beens niet wilde dat dit conflict zich zou doorzetten, omdat dat de EH nog meer geld kon gaan kosten. Beens was zeer waarschijnlijk bang dat de EH dan failliet kon gaan en niet meer zijn pand zou kunnen betalen.

De tweede reden van het ontstaan van de lange duur van de bestuurscrisis waren de persoonlijke verhoudingen. Kort gezegd komt het erop neer, dat bepaalde mensen elkaar niet goed lagen. Ten eerste de heren Roos, voorzitter van het bestuur en Seldenrijk, voorzitter van de RvTeA. In het adviesrapport van Schuurman en Overwater wordt genoemd dat om de persoonlijke verhoudingen te verbeteren het bestuur uitgebreid diende te worden met een aantal mensen uit de RvTeA.⁷⁷ Dit advies is niet opgevolgd door het bestuur en ook uit confrontatie tussen de twee heren bij het radioprogramma van de EO blijkt dat zij geen goede verhouding hadden.

Ook de heren Oudkerk en Ouweneel lijken elkaar niet uit te kunnen staan, wat opvallend is, aangezien Ouweneel Oudkerk bij de EH betrokken heeft. In de notulen van een vergadering van het bestuur op 11 mei 1990 blijkt dat Oudkerk moeite had met de houding van Ouweneel. Er staat geschreven dat Oudkerk best een stap terug wilde doen als dat nodig was, maar dat Ouweneel door wilde vechten tot het bittere eind 'om des gewetens wil.'⁷⁸ Ook zou Ouweneel moeite hebben gehad met het werken binnen een organisatie. Ouweneel stelde

⁷⁴Exploitatieoverzicht EH, opgetekend januari 1991, doos 10.

⁷⁵In het archief van Roos zijn vele brieven van donateurs die alle onduidelijk omtrent de bestuurscrisis een goede reden vinden om minder of niet meer te doneren. Zowel in doos 9 als doos 10 zijn brieven te vinden.

⁷⁶Rapport Schuurman en Overwater, pagina 10, doos 9.

⁷⁷Ibidem, pagina 11, doos 9.

⁷⁸Notulen bestuursvergadering 11-05-1990, doos 9.

daartegenover dat hij de visie van De Graaff kon scheiden met die van Oudkerk, maar dat Oudkerks visie op de wetenschap niet klopte en dat het bestuur een keuze diende te maken.⁷⁹

Een derde koppel dat elkaar niet lag waren de heren Van Delden en de secretaris van het bestuur, Arie van der Rijst. In het archief dat bijeen is gebracht door Roos komt de rol van Van der Rijst in het bestuursconflict niet duidelijk naar voren. Hij was bijna altijd aanwezig bij de vergaderingen van het bestuur en hij maakte vaak de notulen. Hij heeft zelf een eigen archief bijgehouden over de bestuurscrisis en in zijn begeleidende brief komt naar voren dat hij met name Van Delden ziet als de aanstichter van het conflict. Ook Van Delden komt niet vaak naar voren in het archief van Roos.

Van der Rijst schrijft in zijn brief dat hij zo rond 1985 een organisatieverandering voorstelde. Zijn idee was om van iedere afdeling van de EH een zogenaamde ‘champion’ te benoemen. De lerarenopleidingen, de ESJ en de CU zouden allemaal een champion krijgen. Zowel het bestuur als de directieleden van de afdelingen vonden dit een goed idee. Van der Rijst schrijft dat Van Delden uiteindelijk champion werd van de ESJ, omdat hij niet geloofde in het ontstaan van een christelijke universiteit en de ESJ hiervan geen deel zou gaan uitmaken.⁸⁰

Drie maanden na dat besluit schijnt Van Delden Van der Rijst opgebeld te hebben met de mededeling dat hij toch niet instemde met de organisatieverandering. Hij had er nog eens goed over nagedacht en hij kon er toch niet mee instemmen. Volgens Van Der Rijst wilde Van Delden ‘mister EH’ blijven en dat kon niet als er verschillende champions waren. Het bestuur besloot om de organisatieverandering toch door te laten gaan en benoemde Oudkerk als directeur van de lerarenopleidingen. Volgens Van der Rijst heeft die zijn taken goed gedaan.⁸¹

Van Delden schijnt in de periode 1986 tot 1990 vaker voor conflicten te hebben gezorgd, maar Van der Rijst mocht geen persoonlijk dossier van Van Delden bijhouden van zijn medebestuurleden. Toen het bestuursconflict ontstond werd dat volgens Van der Rijst gegooid over de boeg van het on-Bijbels denken van De Graaff, maar Van der Rijst verwijst naar het adviesrapport van de commissie Schuurman en Overwater die stellen dat het hier niets mee van doen had.⁸²

⁷⁹Gesprek Ouweneel met twee bestuursleden, opgetekend 09-05-1990, doos 9.

⁸⁰Begeleidende brief Van der Rijst, pagina 2, Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden), Aantekeningen bij de Stichting Evangelische Hogeschool, collectie A. van der Rijst, collectienummer: 737.

⁸¹Ibidem, pagina 2-3.

⁸²Ibidem, pagina 3.

Toen er bij een vergadering tussen het bestuur en de Bende van Tien, eind 1990, twee opposanten niet mee wilden bidden was voor Van der Rijst de maat vol en hij stapte op. Tevens beschuldigt Van der Rijst de heer Beens ervan dat hij heeft gezegd de plannen voor de universiteit niet te willen schrappen, maar dat hij dit toch gedaan heeft, toen hij eenmaal voorzitter was.⁸³ Kortom, de persoonlijke verhoudingen hebben een grote bijdrage geleverd aan de bestuurscrisis.

Een derde oorzaak is het bestuurlijk onvermogen. Ten eerste de manier waarop het bestuur de vier werknemers wilde ontslaan. Ik vind het erg vreemd dat, zonder van tevoren overlegd te hebben met die vier mannen, ze ineens ontslagen werden. Uiteraard had het bestuur hier de macht toe, maar het had beter voorbereid dienen te worden.

Het tweede voorbeeld is de communicatie naar de achterban van de EH en de studenten toe. Zo krijgt voorzitter Roos op 11 januari 1991 een brief van een advocatenkantoor waarin zij het bestuur nadrukkelijk vraagt een brief, geschreven door een aantal EH studenten op 28 november 1990, te beantwoorden, omdat zij nog steeds geen antwoord ontvangen hadden.⁸⁴

Ook schrijven veel donateurs en ouders brieven aan het bestuur om meer duidelijkheid te verschaffen over het conflict. Met name door alle krantenartikelen raakten zij het spoor bijster en wilden zij weten wat er aan de hand was. Het bestuur heeft hier nooit duidelijk op gereageerd. Daardoor werd het onvermijdelijk dat het bestuur uiteindelijk opgestapt is, omdat zij zichzelf een brevet van bestuurlijk onvermogen had gegeven.

De vierde oorzaak die ik waarneem voor het bestuursconflict is alle media-aandacht. Zowel het bestuur als de Bende van Tien gaven interviews aan journalisten en het dieptepunt vind ik het radio-interview bij de EO. In plaats dat de voorzitters van het bestuur en de RvTeA dit conflict intern probeerden op te lossen verweten zij elkaar en verdedigen zij zichzelf in de media. Hierdoor ging het conflict een eigen leven leiden en was het conflict niet meer beheersbaar.

⁸³Ibidem, pagina 3-4.

⁸⁴Brief aan Roos van advocatenkantoor Schoonderbeek, Emmen & Stehouwer, opgetekend 11-01-1991, doos 10.

Conclusie

De hoofdvraag die ik getracht heb te beantwoorden is: waarom ontstond er zo een schisma bij een op het oog een eenheid als de EH in een tijd van secularisering? De hoofdvraag is in dit onderzoekspaper verdeeld over vier hoofdstukken.

In het eerste hoofdstuk is de secularisering van Nederland beschreven. Op basis van een aantal onderzoeken is gebleken dat met name vanaf 1960 de kerken in Nederland niet meer in staat waren om haar leden te behouden. De secularisering verliep het snelst in de jaren 1960 en 1970, vandaar dat de EH in de jaren 1970 als reactie op die secularisering is opgericht. In de jaren 1980 en 1990 verliep de secularisering minder snel, maar toch gebeurde het, waardoor ik het opmerkelijk vind dat er toch een bestuurscrisis aan de EH kon ontstaan.

In het tweede hoofdstuk is de ontwikkeling van het hoger onderwijs in Nederland beschreven. Twee zaken kenmerkten deze ontwikkeling. Ten eerste bezuinigde de overheid op het hoger onderwijs, waardoor de onderwijsinstellingen meer moesten gaan doen aan fondsenwerving en zich meer moesten aanpassen aan de economische vraag van de markt. Ten tweede kwam de nadruk in het hoger onderwijs steeds meer te liggen op de student als individu en zijn persoonlijke ontplooiing en niet wat die student zou moeten bijdragen aan de maatschappij.

Vervolgens is in het derde hoofdstuk de bestuurscrisis beschreven en die in het vierde hoofdstuk geanalyseerd. De bestuurscrisis past niet in de theorie van Van Eijnatten en Van Lieburg die stellen dat vanaf eind jaren 1980 klein christelijke rechts zich minder stellig aan de Bijbel hield. De bestuurscrisis ontstond juist door een theologisch conflict over de Bijbel wat in tegenspraak is met de theorie.

Ook past de bestuurscrisis niet de theorie van Kennedy die, zoals gezegd, stelt dat de nadruk in het hoger onderwijs minder kwam te liggen op de bijdrage van de student aan de maatschappij. De bestuurscrisis ging onder andere over de identiteit van de nog op te richten christelijke universiteit en welke christelijk verantwoorde boodschap de student diende te verkondigen in de maatschappij.

Het antwoord op de hoofdvraag is vierledig: het schisma aan de EH kon ontstaan doordat de verhoudingen tussen bepaalde personen niet goed was, doordat er financiële tekorten waren, door bestuurlijk onvermogen en doordat het conflict in de media kwam, waardoor het niet meer mogelijk was om het de bestuurscrisis intern op te lossen.

Deze vier oorzaken zorgden ervoor dat de bestuurscrisis aan de EH zo groot was en dat zij een diepe impact had moge duidelijk zijn. De christelijke universiteit is er nooit meer gekomen en tegenwoordig is aan de EH alleen nog maar het Basisjaar te volgen.

Bronnenlijst

Evangelische Hogeschool – Stukken verzameld door bestuurslid C. Roos, bevat stukken van aanverwante stichtingen (1977-2001), Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden), collectienummer 309.

Doos 9:

- Acht stellingen van Ouweneel, opgetekend oktober 1988.
- Adviesrapport Commissie Schuurman en Overwater, opgetekend oktober 1990.
- Advies RvAeT aan het bestuur van de EH, opgetekend 11-02-1988.
- Brief aan de vrienden van de EH, opgetekend februari 1991.
- Brief Oudkerk aan de CKZ, opgetekend 05-10-1988.
- Brief oud-studenten aan het EH bestuur, opgetekend 09-01-1991.
- Brief Van der Rijst aan de commissie Schuurman en Overkerk, opgetekend 10-09-1990.
- Gesprek Ouweneel met twee bestuursleden, opgetekend 09-05-1990.
- Notulen bestuursvergadering 11-05-1990.
- Notulen bestuursvergadering 29-01-1991.
- Reactie Oudkerk op de acht stellingen van Ouweneel, opgetekend 18-11-1988.
- Reactie Seldenrijk op de rede van Oudkerk, opgetekend 19-11-1988.
- Statuten Stichting Evangelische Hogeschool, opgetekend 21-01-1977.
- Verscheidende brieven van donateurs.

Doos 10:

- Bemiddelingsvoorstel Bende van Tien aan het bestuur, opgetekend 14-12-1990.
- Brief Van Delden aan het EH bestuur, opgetekend 09-01-1991.
- Brief Ouweneel aan het EH bestuur, opgetekend 08-01-1991.
- Brief aan Roos van advocatenkantoor Schoonderbeek, Emmen & Stehouwer, opgetekend 11-01-1991.
- De ESJ naar Ede, opgetekend door Roos op 29-12-1986.
- Exploitatieoverzicht EH, opgetekend januari 1991.
- NRC, 08-01-1991.
- Radioprogramma Evangelische Omroep 'Reflector', 24-11-1990.
- Reformatorisch Dagblad, 19-12-1990.
- Trouw, 31-12-1990.
- Verklaring bestuur in EH Info 07-01-1991.

- Verklaring CU, opgetekend 07-12-1990.
- Verscheidende brieven van donateurs.
- Voorlopig informatiebulletin Stichting Evangelische Hogeschool, maart 1977.

Evangelische Hogeschool, Stichting de, – documentatie betreffende het bestuur en de bestuurscrisis in 1991, afkomstig van A. van de Rijst, Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden), collectienummer 737.

- Begeleidende brief Van der Rijst.

Literatuurlijst

Becker, J.W., Vink, R., *Secularisatie in Nederland, 1966-1991, de veranderingen van opvattingen en enkele gedragingen* (Rijswijk 1994).

Dekker, G., Hart, J. de en Peters, J., *God in Nederland 1966-1996* (Amsterdam 1996).

Eijnatten, J. van, Lieburg, F. van, *Nederlandse Religiegeschiedenis* (Hilversum 2006).

Houtman, A., Snel, J. en Woudenberg, M., van, *'We zijn heus geen dominee-journalisten': een paar hoofdstukken uit 25 jaar Evangelische School voor Journalistiek (ESJ)* (Ede 2004).

Kennedy, J.C., *Bezielende verbanden: gedachten over religie, politiek en maatschappij in het moderne Nederland* (Amsterdam 2009).

Kennedy, J.C., Zwemer, J.P., 'Religion in the modern Netherlands and the problems of pluralism', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden (BMGN)* 125 (2010) 237-268.

Need, A., Graaf, N.D., de, 'Losing my religion, een dynamische benadering', *Mens en Maatschappij* 69 (1994) 242-263.

Ouweneel, W.J., *Woord en wetenschap: wetenschapsbeoefening aan de Evangelische Hogeschool* (Amsterdam 1987).

Verwayen-Leijh, R.M., Kusters, E.C., *Hoger onderwijs: geschiedenis van het beleid* (Utrecht 1995).

Wielemans, W., Roth-van der Werf, G.J.M., *Hoger onderwijs in Europees perspectief* (Leuven/Apeldoorn 1996).